

1. Politikai gondolkodás és politikaelmélet

Szekcióvezető: Balázs Zoltán

(BCE TNKK Politikatudományi Intézet, MTA TK Politikatudományi Intézet)

zoltan.balazs@uni-corvinus.hu

1.1. Eszmék és metaforák

[P 11:30-13:00, III. tanterem]

1. Szűcs Anita (BCE TNKK Nemzetközi Tanulmányok Intézet, anita@diplomacia.hu): A megváltozott francia politikai erőter és Emmanuel Macron elnöksége

Emmanuel Macron 2017-es megválasztása és az elnökké választása óta eltelt idő nyilvánvalóvá tette, hogy a francia politikában az utóbbi időszakban jelentős változások zajlottak le. A politikai erőter a nyugat-európai tendenciákkal összhangban történő átrendeződése Franciaországban is megmutatkozik. Az előadás azokat a dinamikákat mutatja be, amely az 1960-as évek óta tartó politikai nagyciklus végét mozgatják. Mindemellett Macron erőfeszítéseit, hogy az átalakulásért felelős tendenciákat az intézményi szerkezeten belül tartsa, miközben elnöki programja maga is a mélyreható társadalmi, politikai és gazdasági változások levezénylésére épült.

A 2017-es elnökválasztáson a hagyományos bal és jobboldali párt kampány alatti összeomlásának „történelmi szerencséje” lehetővé tette, hogy az elnök személye az V. köztársaság pártszerkezetéből adódó racionalitással szembe fordulva – egy fiatal, frissen párttá alakult mozgalomból kerüljön ki. A kampány eseményei mellett a hagyományos váltógazdaság logikáját elutasító, megváltozott választói magatartás, a társadalmi normarendszer fokozatos átalakulása a politikai hatalom klasszikus gyakorlásának legitimitását kérdőjelezték meg.

Az intézményi szerkezet esetleges átalakítása nem felel a francia állampolgárok az állam feladataival szemben támasztott várakozásaira. A várakozások mélyén a politikai hatalomgyakorlás legitimitásával kapcsolatos társadalmi normarendszer lassú és mélyreható változása áll. A Macron elnökség olyan komplex társadalmi problémával néz szembe, amely magyarázza az 1968 óta nem tapasztalt intenzitású társadalmi megmozdulást. Az elnöki hatalom erősen személyes jellege, a közvetlen demokrácia iránti szélesebb igény, a legitimitás erősítésére a hatalomgyakorlás egyes területeinek különböző mértékű „biztonságiasítása” (környezetvédelem, társadalmi integráció, bevándorlás, az Európa-politika, munkaerőpiac átszervezése) együttesen rajzolja ki a változás dinamikáját.

2. Kiss Viktor (BCE, PTI Társadalomelméleti Műhely, kissviktor.hu@gmail.com): Legyen-e populista a baloldal? – a kortárs radikális-forradalmi irányzatok leghevesebb vitájáról

A politikai közbeszédet követők az elmúlt időszakban azt tapasztalhatták, hogy az úgynevezett jobboldali populizmusok megjelenésére a centrumbaloldali és liberális nyilvánosság szereplői merev és dühödt elutasítással reagáltak. A populizmust a szélsőjobboldali politika legújabb formájaként azonosították be és egyfajta reakciós, irracionális és manipulatív válaszként értelmezték napjaink globális gazdasági és társadalmi kihívásaira. Az utóbbi időben azonban mintha a fejlett országok demokratikus közvéleményének liberális baloldala kezdene egyre elnézőbbé válni a populista eszközök használatával szemben és a siker érdekében, a „kizárólag jó ügyek és nemes eszmék” nevében használható „szükséges rosszként” tekintenek rájuk. Kevesebb szó esik arról, hogy miközben a mainstream közvéleményben csak az elmúlt néhány évben zajlik vita a populizmus és a baloldal viszonyáról – a radikális-forradalmi baloldal térfelén és a kritikai társadalomelmélet berkein belül ez a kérdés már két évtizede napirenden van és heves összeütközésekhez vezet. Az előadás során amellet érvelek, hogy napjainkra a baloldali populizmushoz való viszony vált a radikális-forradalmi baloldalon belül az elsődleges törésvonallá. Célom, hogy – elsősorban Chantal Mouffe 2018-as *For a Left Populism* című könyvéhez kapcsolódva – bemutassam, hogy tulajdonképpen mi is az a baloldali populizmus, illetve, hogy mi különbözteti meg fő ellenlábásainak mozgalmi és teoretikus csoportjától, akiket – Mouffe megkülönböztetését átvéve – „a forradalmi politizálás híveinek” nevezek majd. Az előadás során szó lesz a vita legfontosabb állomásairól, értelmezési kereteiről, illetve a baloldali populizmus megvalósulásának eddigi tapasztalatairól is. Ezeknek a vitáknak a tapasztalata nem csak hasznos a politikatudomány számára megkerülhetetlen, de azt láthatjuk, hogy – különösen Bernie Sanders megjelenése óta – egyre nyilvánvalóbban hat a nagypolitika és a közvélemény diskurzusaira is.

3. Gáspár Kristóf (ELTE ÁJK Politikatudomány MA, gasjankri@gmail.com): Kreativitás és innováció a politikában. A Momentum Mozgalom sikere és kudarca

Előadásom során a politika dinamikus változását vizsgálom, amikor politikai szereplők valamilyen újító vagy újszerű – legalábbis az adott kontextusban annak ható – gondolat segítségével megváltoztatják a fennálló helyzetet. Ez a változás végeredményét tekintve takarhatja például az erőviszonyok megváltozását, de valamilyen új eszme, intézmény vagy eljárás mód meghonosítását, korábbiak átértelmezését is. Ezt a – kétségtelenül – komplex folyamatot két fogalom, a kreativitás és az innováció segítségével írom le. Ehhez többek között Tilo Schabert és Joseph Schumpeter műveinek felhasználásával bemutatom, hogy mit gondol a politikatudomány a politikai kreativitásról és a politikai innovációról, valamint kísérletet teszek arra, hogy feltárjam a két fogalom között fennálló viszonyrendszert.

Előadásom gyakorlati, esettanulmányi részében az ún. *grounded theory method*-ot kísérlem meg alkalmazni, aminek fő ismérve, hogy megfordítja a „bevett” kutatásmódszertan logikai sorrendjét: az elméletet csak a meglévő adatok ismeretében, azok feldolgozását követően alkothatja meg a szerző. Az elméletalkotáshoz szükséges adatokat egy kvalitatív interjúkon alapuló esettanulmány szolgáltatja. A politikai innováció mibenlétét a Magyarországon 2017-ben indult Nolimbia-kampány és a Momentum Mozgalom példáján keresztül vizsgálom. A kutatás legfőbb célkitűzése, hogy kísérletet tegyek megérteni: miért sikertelen innovációs szempontból, és miért van válságban a 2010 utáni magyar ellenzék?

4. Illés Gábor (ELTE ÁJK, MTA TK PTI, illes.gabor@tk.mta.hu): Realisták mint „rókák”. A valóságérzék berlini fogalma és a politikai realizmus

A sok kis dolgot tudó rókák és az egy nagy dolgot tudó sünök szembeállítását Isaiah Berlin munkásságának egyik legismertebb eleme. Bár leggyakrabban értékpluralizmus és értékmonizmus szembeállításaként értelmezik, a berlini elképzelés gazdagabb ennél, és egész sor, egymással elektív affinitásban álló gondolkodási sajátosságot rendel az állatmetaforákhoz. A „rókákat” szerinte jellemző „valóságérzék” (*sense of reality*) például a végső értékek egymásra való redukálhatatlanságán túl magában foglalja a félelmet „az emberi élet komplex szövetének leegyszerűsítésétől”, elutasítja a racionalizmus bizonyosságkereső formáját és a rendszeralkotást, továbbá az elméleti-tudományos tudással szemben nagyra tartja a praktikus ismeretet.

Az előadás állítása, hogy Berlin szembeállításának és a valóságérzék általa használt fogalmának elemzése hasznos adalékokkal szolgálhat a politikai realizmus mint intellektuális jelenség megértésében. Egyrészt azáltal, hogy segít feltárni a realizmus viszonyát az értékpluralizmushoz, azonosítva azt a sajátos érzékenységet, amely összekapcsolja egyes realisták (mindenekelőtt Bernard Williams) etikai és politikaelméleti programját. Williams az *In the Beginning was the Deed* kötetben expliciten is hivatkozik arra, hogy az őt Berlinnel összekötő legfontosabb gondolkodási sajátosság kettejük „róka-természete”, azaz a rendszeralkotással szembeni bizalmatlanságuk és az értékpluralizmus melletti elkötelezettségük volt. Másrészt, a róka-metafora és a valóságérzék fogalma további adalékokat szolgáltat a realisták és általuk „moralistának” nevezett ellenfeleik elhatárolásában. Sokatmondó, hogy Ronald Dworkin, a realisták visszatérő célpontja, egyik művének címében is szerepelteti a berlini sünt (*Justice for Hedgehogs*). Harmadrészt, a valóságérzék berlini fogalma megfelelően értelmezve talán alkalmas lehet arra is, hogy a kortárs realista diskurzusra nagy hatást gyakorló „alapító atyák”, Bernard Williams és Raymond Geuss elképzeléseinek közös alapját azonosítsuk. Az előadás célja a fenti szempontok mentén kibontani, hogy mit profitálhat a kortárs realizmus a Berlin gondolataival való párbeszédéből.

1.2. A politikaelmélet és elmélettörténet módszerei

panelvezető: Gyulai Attila (MTA TK PTI, NKE EJK PÁK, gyulai.attila@tk.mta.hu)

[P 13:30-15:00, III. tanterem]

Az elmúlt évek nemzetközi publikációit, különösen néhány rangos kézikönyvet tekintve láthatóan növekszik az érdeklődés a politikaelmélet módszertani megalapozottsága iránt. Bár a tágan értelmezett politikaelméletben – a politikai filozófiától az eszmetörténetig – mindig is jelen volt a különböző megközelítések közötti vita, az elmúlt időszakban nagyobb szerepet kapott az egymástól jól elkülöníthető módszertani irányzatok értelmezése. Miközben ez a fejlemény kétségtelenül hozzájárul a politikaelmélet „szigorúbb tudománnyá” válásához, számos olyan kérdés is megnyílt, amely eddig a háttérben maradt. Ezek közé tartozik a megközelítések – pl. analitikus politikai filozófiai eljárások, kontraktualizmus, realizmus, kontextualizmus – értelmezése egyrészt mint módszer, másrészt mint szubsztantív elméleti álláspont. A szekcióba olyan előadásokat várunk, amelyek egy-egy politikaelméleti megközelítést, módszertant elemeznek akár önmagában, akár összehasonlító megközelítésben, vagy az alkalmazáson, egy konkrét politikaelméleti problémán keresztül bemutatva.

1. Horváth Szilvia (NKE Eötvös József Kutatóközpont Molnár Tamás Kutatóintézet, horvath.szilvia@uni-nke.hu): Történeti alapú kortárs politikaelméletírás: Egy elméleti-módszertani jellegű reflexió

A történeti alapú politikaelmélet-írásnak kétségkívül megvan az a sajátossága és egyben nehézsége is, hogy, egyszerűen szólva, a jelen és a múlt között komplex viszonyrendszert hoz létre, amelynek a komplexitása nem számolható fel. Feltételezhető az is, hogy a módszertani jellegű kérdések mindig specifikusak lesznek arra a korra nézve, amely az elméletalkotás számára kiindulópontként szolgál. Az elemzésem tárgyát képező klasszikus politikai gondolkodás is sajátos jellemvonásokkal rendelkezik, például azért, mert az athéni demokráciának nem volt a szó hagyományos értelmében vett – apologetikus – politikaelmélete. Ez a hiány önmagában képes lehet életre hívni egy olyan politikaelmélet-alkotási praxist, ami kreatívan mozog a történeti mezőben, úgy érve, hogy jórészt kortárs politikaelméleti-filozófiai kérdéseket tesz fel. Bár egy hagyományos, főleg pozitivista történetírás számára ez nem elfogadható, de a politikaelméletírás felől az, viszont ebben az esetben szükséges lehet diszciplináris elhatárolásokat tenni, és ez egyben módszertani reflexió iránti igényt is jelent. Mindazonáltal ez csak az érme egyik oldala, amely a múlt/történelem felől közelít a tárgyhoz, miközben konstruálhatunk egy olyan elméletalkotási teret is, amely a kortárs politikaelméleti mezőből tesz fel kérdéseket, illetve annak releváns fogalmait, szempontjait és eredményeit figyelembe véve konstruálja meg az elméletalkotás problémáit. Vélhetően itt viszont már a konstrukció része a klasszikus politikatapasztalat értelmezése, mint például a 'közösség' vagy a 'humanizmus' fogalmak kapcsán. Vagyis ez egy „nem-tiszta” álláspont, ahogyan az sem az, amikor azt látjuk, hogy egy ókortörténész az athéni demokrácia eszmetörténetét, modernitásbeli utóéletét elemzi azzal a céllal, hogy a kortárs politikaértés alaprétegeiben megtalálja a klasszikus demokrácia valamilyen értelmezési mintázatát. Egy olyan nézőpontból, amelynek a célja egy klasszikus alapú kortárs politikaelmélet-írás terének az elgondolása vagy biztosítása, az érdekes az, hogy megtörténik-e a múlt-jelen találkozási és hogyan, valamint mi annak a hozadéka. Bár az előadás nem vállalkozik e problémák teljes bemutatására, ahogyan megválaszolására sem, de vázol egy lehetséges kiindulópontot egy elméleti-módszertani jellegű reflexió számára.

2. Hörcher Ferenc – Tóth Kálmán (NKE Eötvös József Kutatóközpont Politika- és Államelméleti Kutatóintézet, toth.kalman@uni-nke.hu, horcher.ferenc@uni-nke.hu): Hogyan beszélhető el angol nyelven a 19. századi magyar politikai gondolkodás története?

Az előadás első felében a 19. századi magyar politikai eszmetörténetírás két referenciapontját, Takáts József és Schlett István vonatkozó munkáját fogjuk rekonstruálni, a módszertan tekintetében. Takács József, *Modern magyar politikai eszmetörténet* című kézikönyvének bevezető fejezetében megfogalmazott álláspontja szerint „azt szokták mondani, hogy a modern politikai gondolkodástörténet alapvetően három nagy eszmecsatlád, a liberalizmus, a konzervativizmus és a szocializmus történeti alakváltozataival, versengő belső tradícióikkal, nyelvezeteikkel és érvekészletükkel, alapvető szerzőikkel és műveikkel, vitáikkal és különböző vegyületeikkel foglalkozik”. (8.) Ezen ideológiák előtörténetének megértéséhez ő a cambridge-i eszmetörténeti iskola által körvonalazott politikai nyelveket (republikanizmus, ősi alkotmányra való hivatkozás, felvilágosult kormányzás és csinosodás politikai nyelvei) vonja be vizsgálatába, melyet nála a bármely nagy eszmecsatláddal összekapcsolhatónak tartott nacionalizmus jelensége egészít még ki. Schlett István nagyszabású művében (*A politikai gondolkodás története Magyarországon*) a 19. és 20. századot a versengő paradigmák koraként írja le, megkísérelve magyarázattal szolgálni arra az általa egyáltalán nem magától értetődőnek tartott jelenségre, hogy az ideológiák versengése végig kísérhette ezt a két évszázadot. (Appendix, 86.) E két jeles kutató nyomán előadásunk első felében arra a kérdésre keressük a választ, hogy készül-e angol nyelvű több szerzős politikai eszmetörténeti összefoglalónk, az *A History of Classical Hungarian Political Thought, 1790-1920* című munka megírható-e ezen versengő paradigmák mentén. További módszertani kérdésünk a feldolgozásra kínáló anyag kiválasztása. Ugyancsak Takáts veti fel, hogy a magyar politikai eszmetörténetnek nincsen a nyugatihoz hasonló kánona. Persze, nehezen megkerülhető viszonyítási pontok, életművek azért adódnak. (Kazinczy, Kölcsey, Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Deák, Kemény Zsigmond stb.) Szintén lényeges feladat a historiográfiai alappal való szembenézés is, tehát a korszak politikai gondolkodását feldolgozó történeti narratívák kritikai számbavétele. Az előadás második részében bemutatjuk azt a tervezett módszertant, amellyel, a fentieket is figyelembe véve, élnénk. Módszerünknek két szintje lesz: egyrészt az adott korszak politikailag legnagyobb hatású szövegei politikai jelentésmezejének rekonstruálására vállalkoznánk, európai szövegkörnyezetben, alakulástörténetüket is rekonstruálva. Másrészt mai politikaértésünk felől, egyfajta metanyelvet használva fogjuk értékelni az adott szövegeket és a beszédaktusként nekik tulajdonítható jelentéseket. Az előadás második része e két, egymásra épülő szint bemutatására törekszik majd, egy-egy konkrét példával érzékeltetve az értelmezés rétegeit.

3. Nyirkos Tamás (PPKE, NKE Eötvös József Kutatóközpont, Politika- és Államelméleti Kutatóintézet, nyirkos.tamas@btk.ppke.hu): A politikai teológia módszertani problémái

A politikai teológia fogalmát Carl Schmitt 1922-es, azonos című műve honosította meg a modern politikai gondolkodásban. Mivel kiinduló tézise értelmében „a modern államelmélet minden jellemző fogalma szekularizált teológiai fogalom”, a politikai teológia módszere nem lehet más, mint egyes államelméletek és teológiai felfogások fogalmi struktúrájának elemzése, illetve a közöttük fennálló analógiák kimutatása. Az ilyen értelemben vett politikai teológia a későbbiekben – Schmitt eredeti példáin túllépve, de az eredeti módszerhez alapvetően hűséges módon – nem csupán az államelméleti fogalmak egyre szélesebb körében mutatott ki analógiákat, hanem a legkülönbözőbb politikai, társadalmi és gazdasági elméletek fogalomhasználatában is. Habár kétséges, hogy ez utóbbiak esetében jogos-e még a „politikai” jelző használata, maga a módszer továbbra is megegyezik Schmittével abban, hogy mindig „szekularizált” teológiákat feltételez, vagyis világosan elkülöníti a szó szoros értelmében „vallási” és az azokhoz csupán fogalmi szerkezetükben hasonló „világi” teológiákat. Ezzel ellentétes, és a politikai teológia fogalmát jelentősen összezavaró fejlemény azonban, hogy időközben megjelent egy olyan szóhasználat, amely politikai teológiának nevez minden olyan elméletet is, amely explicit teológiai elvekből von le politikai következtetéseket, tehát semmilyen értelemben nem „szekularizált”. Ennek eredményeként a politikai teológiai kézikönyvek és enciklopédiák jelentős részében zavaros módon keverednek a világvallások politikai tanításainak ismertetései a világi politikaelméletek schmitti értelemben vett fogalmi elemzéseivel, anélkül, hogy világossá válna a kétféle módszer alapvető különbsége és ellentétes kiindulópontja. Habár történtek próbálkozások arra, hogy ezt a különbséget a „teológiai politika” és a „politikai teológia” fogalmának elkülönítésével tegyék világossá, az előbbi továbbra sem nyert polgárjogot. A jelen helyzetben az egyetlen lehetséges megoldás – és egyben alapvető módszertani követelmény – tehát az, hogy a politikai teológia művelője legalább annyit tegyen világossá, hogy saját megközelítése a kettő közül melyik kategóriába tartozik.

4. Tóth Miklós Bálint (BCE Politikatudományi Doktori Iskola, tothmiklosbalint@gmail.com): Rend, lázadás és anarchia Canudos tükrében

Előadásomban Márai Sándor egy kevésbé ismert művét, az *Ítélet Canudosban* című kisregényét vizsgálom politikaelméleti szempontból. Noha elsősorban szépirodalmi alkotásról van szó, az író rendkívül összetett és cizellált értelmezését nyújtja a lázadás, a rend és az anarchia közti bonyolult összefüggéseknek. Habár Márait a '68-as diáklázadások ihlették, az általa felvetett dilemmák a politika világának klasszikus problémáit érintik. Az író a brazil történelem meghatározó eseménye, a canudosi háború kontextusába helyezi cselekményét. Egy vallási szekta és az állami hadsereg közt dúló véres összecsapás kapcsán a következő kérdés kerül középpontba: mi lehet az oka annak, hogy még a jólét, a békés politikai viszonyok és a szellemi pezsgés jellemezte korokban is időről időre felüti fejét a tömegek közt az elégedetlenség? Az indokolatlannak tűnő lázadás és a korábban oly' stabilnak és kiszámíthatónak tűnő politikai rend bomlása egy olyan világ ígérését hordozza magában, amelyben a szabályok és elvárások megszűnésével teljesen új perspektívák nyílnak meg egyéni és közösségi szinten egyaránt. Azonban az eufóriával párhuzamosan hamarosan megmutatkoznak a rendszer nélküli rendszer árnyoldalai is. Az *Ítélet Canudosban* című művében Márai alapos és értő módon interpretálja a politikai folyamatok sajátos dinamikáját. Rámutat arra, hogy világot egyszere formálja a rendezettség és a spontaneitás iránti igény, és amellet érvel, hogy tévednek azok, akik azt hiszik, hogy bármelyiket végérvényesen ki lehet iktatni közösségi életünkben.

1.3. Etika, erkölcsi érzelmek és politikai filozófia

[Sz 9:30-11:00, III. tanterem]

1. Szűcs Zoltán Gábor (MTA TK PTI, szucs.zoltan.gabor@tk.mta.hu): Mennyit számítanak a metaetikai megfontolások a politikaelmélet számára? Az internalizmus/externalizmus vita

Az előadás kiindulópontja az a meglepően kevés figyelmet kapott tény, hogy a kortárs politikai realista politikaelmélet egyik forrása végső soron Bernard Williamsnek a cselekvési indokokkal kapcsolatos internalista álláspontja és az externalista álláspont általa nyújtott kritikája. Az előadás három problémát igyekszik körüljárni: egyrészt, hogy miről is szól az internalizmus és externalizmus vitája Williams értelmezésében, másodsor, hogy milyen szerepet tölt be az internalizmus Williamsnek az úgynevezett moralitás elleni morálfilozófiai kritikájában; harmadszor, hogy miként fejleszti tovább ezt a kritikát az általa alkalmazott moralitásként felfogott mainstream

politikaelmélet kritikájában. Az előadás annak megmutatásával zárul, hogy szemben a realizmussal szembeni bevett, annak metaetikai elkötelezettségeire irányuló kritikájával, a kortárs realista álláspont nem csak egy önálló, a morálistól elválasztott politikai normativitás megalapozásán keresztül vezethető le, hanem egy másik metaetikai vitakérdésben elfoglalt pozíció alapján is. Mindez azt a kérdést is felveti, hogy mennyire lényegi eleme az internalizmus a kortárs realista politikaelméletnek és mennyire érzékeny az internalizmus gyengeségeire.

2. Balázs Zoltán (BCE TNKK, MTA TK PTI, zoltan.balazs@uni-corvinus.hu): Az undor és a politikai fenomenológia

Az undor iránt újabban megnövekedett a tudományos és filozófiai érdeklődés is. Kísérleti kutatások sorát végezték el, természetesen más érzelmi-érzéki reakciók vizsgálatával együtt. Az undort általában elemi emberi reakciónak tekintik, jóllehet a nevelés során nagyon jól formálható, az élet első hónapjaitól fogva. Igen sokféle dolog undoríthat minket, s ezek nagy része kultúrafüggő, s persze igen jelentő személyek közötti eltérések is vannak. Az undor, ha lehet így mondani, az emberi élet egészét átfogja a legalapvetőbb természeti dolgoktól a civilizáció csúcspontjaiig, például a művészetekig. Ezért a filozófiai is joggal érdeklődik iránta. Egyes empirikus kutatók az erkölcsi-politikai undort az evolúcióval magyarázzák (a beszennyezettségtől való félelem); a pszichológia a tisztaság bonyolultabb viszonyaira hivatkozik; a strukturalista szociológia a közösségi mintákra, normákra utal. A filozófiát elsősorban az undor érzetének erkölcsi és politikai következményei érdeklik. Előadásomban először ezt a filozófiai vitát mutatom be. Amellett érvelek, hogy a filozófiai magyarázatok többsége fogyatékos marad, mindenekelőtt azért, mert nem veszi figyelembe, hogy az undor nem mindig, s nem kizárólag negatív érzés. Ellenkezőleg: gyakran kísért, vonz, megragad az, ami undorító. Ezért erkölcsi implikációi is bonyolultabbak, mint amit az undorra vonatkozó újabb erkölcs- és politikai filozófiai irodalom sugall. Másodszor, s ezeket a hiányosságokat orvoslandó, igyekszem megmutatni, hogy Kolnai Aurél klasszikus fenomenológiai elemzését az undorról érdemes nagyobb figyelemmel olvasni, mivel módszertanilag jobb megközelítést adja az undornak mint erkölcsi és politikai szempontból releváns érzésnek. Végül ezt azzal igyekszem igazolni, hogy Kolnai egy másik, ma újra relevánssá váló művét, a *The War Against the West* című könyvét is éppen így érdemes újra olvasni: ebben ugyanis Kolnai sikerrel mutatja meg, hogy az undor (ebben az esetben a nemzetiszocialista eszmékkel kapcsolatban) hogyan és miért jobb reakció, mint akár a gyűlölet, akár a félelem.

3. Kovács Beáta (ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola, kovacs1991@gmail.com): Félek, tehát vagyok. Félelem mint politikai identitás?

David Altheide *Creating Fear* című művében azt állítja, hogy manapság a félelem az egyik leginkább meghatározó tényező a közvélemény alakulása szempontjából. A szerző nem csak a bűncselekményekkel szembeni fenyegetettségre gondol, amikor azt hangoztatja, hogy a félelem diskurzusa az, ami uralkodóvá vált, hanem sokkal inkább arra, hogy ez az az elem, amely omnipotens, amikor az identitások kijelöléséről vagy a társadalmi életben való részvételről van szó. És valóban: „a félelem korát éljük”, „a politikusok állandóan a félelmeinkkel manipulálnak”, „a félelem tartja össze társadalmunkat” – visszhangozza a sajtó, (vélemény)cikkek tömkelege jelenik meg a félelem társadalom-és politikaformáló erejéről. Előadásom célja a fentiekre is reagálva éppen az, hogy politikatudományi szempontból járja körül a félelem jelenségét, elsősorban identitásformáló erőként vizsgálva azt. A korábbi kutatások a félelmet egyéni érzelemként kezelték, amelynek kiváltására valamilyen fizikai fenyegetés alkalmas. A félelem azonban nemcsak az egyén szintjén jelenhet meg, hanem identitásformáló elemként csoportokat tarthat össze, és különböző típusú cselekvésekre motiválhat. Az általam bemutatott kutatás a félelmet mint politikailag releváns érzelmeket elemzi. Az elméleti tanulmány egyrészt a félelem érzésének általános politika-és társadalomelméleti bemutatására vállalkozik, másrészt pedig kísérletet tesz a félelem és a politika kapcsolatának mélyebb megértésére is. Az előadás kiindulópontja az, hogy bár a félelem mindenki számára ismert, univerzális tapasztalat, amennyiben az politikailag releváns érzelmé válik, annak társadalmilag és kulturálisan meghatározott, ún. konstruált természete jut inkább elsődleges szerephez. A kutatás tehát alapvetően azt a kérdést feszegeti, hogyan lesznek egyéni félelmekből politikailag releváns érzelmek, illetve milyen módon válik a félelem identitásunk részévé.